

FÖRDJUPNINGSTEMA HEDER

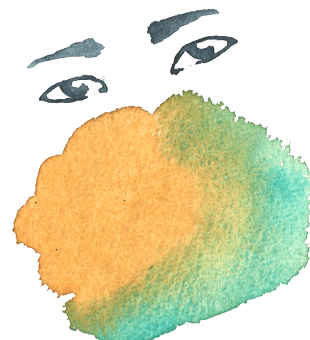
Upptäck och motverka hedersrelaterat våld och förtryck i förskolan

Faktablad utbildningsledare

Inledning

I det här fördjupningstemat kommer du och dina kollegor att få lära er om hedersrelaterat våld och förtryck, det brukar förkortas HRV. Syftet med temat är att ni ska kunna upptäcka och agera när barn på er förskola kan vara utsatta för någon form av hedersrelaterat våld eller förtryck. Det här faktabladet riktar sig enbart till dig som är utbildningsledare och ska ge dig ökad kunskap om vad hedersrelaterat våld och förtryck är, och hur det kan komma till uttryck i förskolan. Du kan också läsa mer om hedersrelaterat våld och förtryck i kapitel 8 i Barnafrids basprogram om våld mot barn och unga.

Det finns olika sätt att förstå hedersrelaterat våld och förtryck, men för alla som arbetar i förskolan gäller den definition och de begrepp som Skolverket utgår ifrån. Läs gärna mer på [Skolverkets webbplats](#).

Det här är Skolverkets definition av hedersrelaterat våld och förtryck

Med hedersrelaterat våld och förtryck avses att människor, främst flickor och kvinnor men även pojkar och män, begränsas i sina liv och utsätts för påtryckningar och våld som syftar till att upprätthålla familjens kontroll över individen. Hedersrelaterat våld och förtryck är kopplat till hedersnormer som bygger på starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar. De patriarkala föreställningarna tar sig uttryck i kontroll av flickor och kvinnor som sträcker sig från begränsningar i vardagen rörande klädsel, umgänge och rörelsefrihet till begränsningar i val av utbildning, arbete, äktenskap och äktenskapsskillnad. I sin mest extrema form kan hedersnormerna leda till allvarlig brottslighet såsom till exempel hot om våld och våld, inklusive dödligt sådant. För de individer som försöker trotsa kontrollen kan följderna bli allvarliga.

Hedersrelaterat våld och förtryck kännetecknas av att det finns ett starkt kollektivistiskt inslag, ofta i en familj och släktrelation, som bland annat innebär att individens intresse och handlingar anses vara underordnat familjens intresse och att individens sexualitet och intima relationer är hela familjens angelägenhet som kan påverka familjens anseende. Hedersnormerna grundar sig i en föreställning om värde och den enskilda människans frihet och värdighet. Till hedersnormerna hör bland annat uppfattningen att familjens rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmars kyskhhet och oskuld samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till dessa ideal.

Utdrag från Skolverkets sida [Motverka hedersrelaterat våld och förtryck i förskolan](#)

Den här definitionen är allmänt hållen för att kunna tillämpas i olika myndigheter och verksamheter. I det här faktabladet och temat får du kunskap om hur hedersrelaterat våld och förtryck kan kopplas till förskolans speciella villkor och mötet med barn eller pedagoger som lever med hedersnormer.

Definition av begrepp i den här utbildningen

Hedersnormer: När barn lever i familjer med hedersnormer så betyder det att de måste följa normer (oskrivna regler och strikta värderingar) som bygger på familjens och släktens syn på sexualitet och könsroller, och där individen är underordnad kollektivet (familjen, släkten, nätverket). Det krävs en stark kollektiv kontroll för att en familjemedlem inte ska bryta mot dessa normer och på så sätt dra vanära över familjens och släktens heder och anseende. För ett barn i förskoleåldern innebär det olika former av begränsningar i vardagen. Det är flickors sexualitet och heder som måste försvaras och det är också flickor som främst drabbas av familjens och släktens kontroll och begränsningar. Pojkars utsatthet ser annorlunda ut eftersom de förväntas agera som väktare av familjens heder genom att kontrollera och begränsa flickor och kvinnor i familjen eller släkten, som exempelvis syskon eller kusiner. Så samtidigt som de själva utövar förtryckande handlingar kan de ses som offer för förväntningar och krav som de själva inte har kontroll över.

Vardagligt förtryck: Vissa former av hedersrelaterat våld och förtryck är inte brottsligt enligt svensk lag, men riskerar att begränsa barns livsutrymme. I förskolan kan det till exempel handla om kontroll och övervakning av vilka lekar som en flicka eller pojke tillåts leka. Bröder eller manliga kusiner kan vakta sina systrar eller kusiner så att de inte bryter mot familjens normer om vad en flicka får och inte får göra.

Fakta om hedersrelaterat våld och förtryck

Oklart hur många som är utsatta

Det saknas uppgifter om hur många som blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige. Det beror bland annat på att olika undersökningar som genomförts definierar hedersrelaterat våld på olika sätt, och att frågeställningarnas formuleringar har varierat.

Det finns vissa undersökningar som visar på ett samband mellan inskränkningar i ungas möjlighet att välja sin partner, oskuldskrav och utsatthet för våld. Barnafriids uppskattning utifrån de undersökningar som vi har tagit del av är att mellan 5 och 24 procent av ungdomar i Sverige anger att de lever med krav på att avstå sex före äktenskapet eller med begränsningar i att själva få välja sin partner.

Många flickor i Sverige kan vara i riskzonen för könsstympning

Socialstyrelsen uppskattar att omkring 68 000 kvinnor och flickor i kan ha blivit utsatta för könsstympning. Antalet flickor som bedömdes vara i riskzonen för att utsättas för könsstympning uppskattades 2021 till mellan cirka 13 000 och 23 000. Socialstyrelsen betonar också att de kvinnor och flickor som omfattas av uppskattningen inte utgör en homogen grupp, samt att det finns flera faktorer som gör det svårt att ta fram exakta siffror.

Svenska lagar som motverkar hedersrelaterat våld och förtryck

Sverige har infört flera lagar för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Det har till exempel blivit olagligt med

- barnnäckenskapsbrott
- vilseledande till äktenskapsresa
- hedersförtryck
- könsstympning
- oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp.

Du kan läsa mer om varje brott nedan.

Hedersförtryck

Hedersförtryck är ett brott som infördes i svensk lag den 1 juni 2022. Det innebär att det är straffbart att upprepade gånger begå vissa brott mot en person i syfte att bevara eller återupprätta hedern för en individ, familj eller släkt.

För att det ska räknas som hedersförtryck krävs att alla dessa punkter uppfylls:

- Brottet har ett hedersmotiv.
- Brottet utgör en upprepad kränkning av offrets integritet.
- Brottet är menat att skada offrets självkänsla på ett allvarligt sätt.

Exempel på brott som kan ingå är misshandel, olaga hot, barnnäckenskapsbrott, sexuellt ofredande eller skadegörelse.

Barnäktenskapsbrott

Barnäktenskapsbrott är ett brott i svensk lag som infördes den 1 juli 2020 för att stärka skyddet mot barnäktenskap. Lagen innebär att det är straffbart att förmå eller tillåta ett barn att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse – även om det inte har förekommit tvång eller utnyttjande. Till skillnad mot äktenskapsbrott krävs det vare sig olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet om personen är under 18 år. Det räcker med att en vårdnadshavare eller någon med motsvarande roll, tillåter att barnet ingår äktenskap.

Lagen gäller även om brottet inte anses straffbart i det land där brottet har begåtts.

Försök, förberedelse och stämpling till äktenskapstvång är straffbart. Från den 1 december 2025 är det straffbart att inte avslöja eller försöka stoppa barnäktenskapsbrott och äktenskapstvång.

Vilseledande till tvångsäktenskapsresa

Vilseledande till tvångsäktenskapsresa innebär att en person lurar någon att resa till ett annat land i syfte att personen där ska tvingas eller övertalas att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Att vara i en utsatt situation kan till exempel handla om att en person luras att tro att resan är en semester eller ett familjebesök, när den i själva verket är avsedd för att genomföra ett tvångsäktenskap.

Utreseförbud

Sedan den 1 juli 2020 kan förvaltningsrätten besluta om utreseförbud för ett barn om det finns en tydlig risk att barnet förs utomlands för att giftas bort eller könsstympas. Från och med den 1 juni 2024 har lagen utvidgats. Nu kan utreseförbud även användas om det finns en påtaglig risk att barnets hälsa eller utveckling skadas under en utlandsvistelse – till exempel vid uppfostringsresor eller omvändelseförsök.

Förbudet grundar sig på samma kriterier som lagen om vård av unga (LVU) och syftar till att skydda barn från skadliga miljöer även utanför Sverige. Beslutet fattas av domstol och gäller barn under 18 år.

Oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp

Från och med 1 december 2025 är det också straffbart med

- oskuldskontroll – att undersöka någons kvinnliga könsorgan för att avgöra om personen haft samlag eller liknande sexuella erfarenheter
- oskuldsintyg – att intyga muntligt eller skriftligt att någon är eller inte är oskuld, baserat på könsorganets utseende
- oskuldsingrepp – att utföra ingrepp i könsorganet för att det ska framstå som att personen är oskuld.

Den som utför oskuldskontroller och oskuldsingrepp kan dömas till fängelse i upp till ett år. Den som utfärdar oskuldsintyg kan dömas till böter eller fängelse upp till sex månader. Men i många fall kan de här brotten räknas som sexualbrott när det är fråga om barn under 15 år, och i vissa fall barn upp till 18 år. Straffen för sexualbrott är i regel högre.

Hedersrelaterat våld och förtryck mot yngre barn

I arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck har förskolan länge varit en bortglömd arena. Hedersrelaterade begränsningar har blivit aktuella först i samband med att barn går in i puberteten, och samhällets uppfattning om att förtrycket och våldet ser ut på ett visst sätt har inneburit att yngre barns utsatthet förblivit osynlig. Det här temat fokuserar därför på hur hedersrelaterat våld och förtryck kan se ut hos barn i förskoleåldern.

Svårt att se gränsen mellan rimlig föräldraomsorg och destruktiva begränsningar

Det är förskolans ansvar att motverka alla former av tvång. När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck kan det vara särskilt svårt att veta var gränsen går mellan vad som kan ses en rimlig föräldraomsorg och när vårdnadshavarnas fostran innebär destruktiva begränsningar för ett barn.

Att börja förskolan kan innebära stora utmaningar för ett barn som lever med hedersnormer. Barnet måste då förhålla sig till två rådande normsystem som ställs mot varandra:

- förskolans syn på barnet som en självständig individ med egen vilja
- ett kollektivistiskt förhållningssätt som handlar om att säkerställa familjen och släktens rykte och anseende.

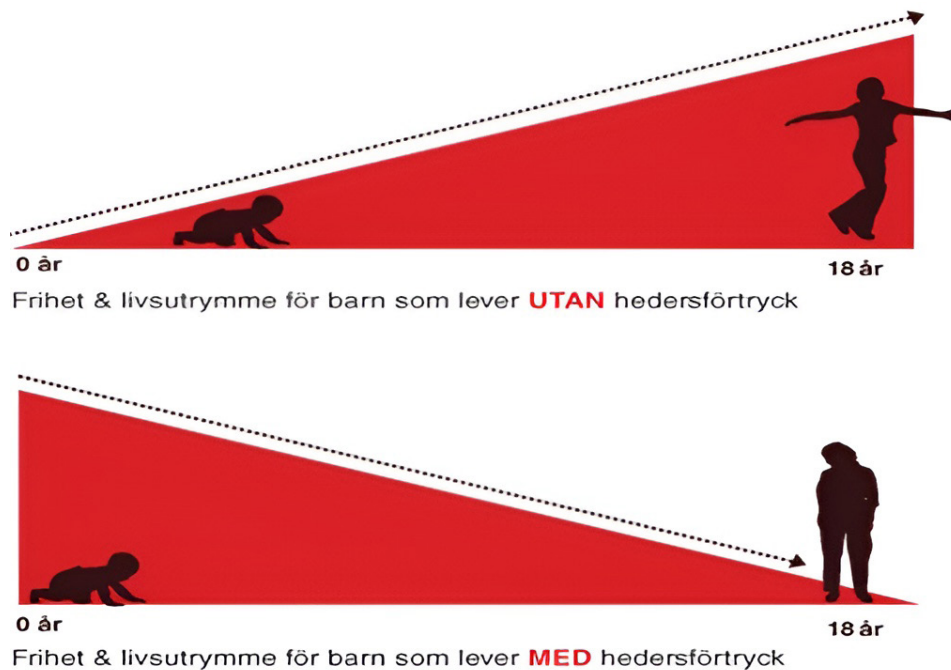
Här är det viktigt att sätta barnets behov och förutsättningar, inte minst det kognitiva i centrum. Generellt ska ett barn med ökad ålder också få ökad rörelsefrihet och eget ansvar från sina vårdnadshavare. För dig som arbetar i förskolan handlar det om att kunna bedöma om kontrollen som vårdnadshavarna gör är motiverad utifrån barnets ålder och mognad. Du behöver prata med barnet om dess situation för att få ett bredare underlag när du bedömer om barnet lever med en rimlig föräldrakontroll eller med destruktiva begränsningar som kommer ur hedersrelaterat våld och förtryck.

Hedersrelaterat våld och förtryck är barnmisshandel

Barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är utsatta för barnmisshandel. Barnet kan vara ensam i sin utsatthet, för till skillnad från andra former av våld mot barn så finns det oftast inte någon bundsförvant inom familjen, släkten eller nätverket. I mötet med förskolans pedagoger kan det vara första gången som barnet, och kanske också vårdnadshavaren, får en nära kontakt och relationer utanför familj och släkt. Det är därför viktigt att vara uppmärksam på om barnet, eller en vårdnadshavare, vill berätta och du får ta emot ett förtroende om hur det är hemma. Barnet kanske berättar att hen inte får göra vissa saker som du ser som självklara eller bestraffas för att ha lekt en lek som någon i familjen tycker är opassande för en flicka eller pojke.

Yngre barns utsatthet är annorlunda

Utsattheten för hedersrelaterat våld och förtryck ändrar sig med åldern. Ett barn som lever i en familj utan hedersnormer har en frihet som gradvis ökar med stigande ålder, till skillnad från ett barn som lever i en familj med hedersnormer. Den här modellen visar hur friheten och livsutrymmet ändras beroende på om ett barn lever med eller utan hedersnormer.

Figur hämtad från Länsstyrelsen i Östergötland (2013) "Det handlar om kärlek"

Men den här bilden har till viss del kommit att förändras. Att inskränkningar, begränsningar och olika former av grovt våld ökar när barnet blir äldre vet vi, men nya kunskaper om att även yngre barn drabbas innebär att flera former av hedersrelaterade begränsningar får uppmärksamhet. Modellen om frihet och livsutrymme finns i Powerpointmaterialet och kan användas som diskussionsunderlag.

Olika former av hedersrelaterat våld och förtryck

Ett sätt att illustrera detta är att lägga ut olika former av hedersrelaterat våld och förtryck över en bred skala. Vi kan placera subtila inskränkningar längst ut på ena sidan, och grovt våld och mord i andra änden av skalan.

Subtila signaler ----- **Våld, mord**

Den här skalan är inte ett sätt att mäta allvarlighetsgrad hos de olika formerna av hedersrelaterat våld och förtryck, utan att visa på hur många olika uttryck och nyanser av hedersrelaterat våld och förtryck som förekommer.

Hedersnormer förs över till barn redan i förskoleåldern. Hos yngre barn handlar det främst om en uppfostran som utgår från skilda regelverk för flickor och pojkar. Det innebär inte att förtrycket är mindre allvarligt för målet är ju detsamma, det vill säga att fostra in barnen i stereotypa könsrollsmönster där kvinnor och flickor är underordnade män och pojkar, och där livsutrymmet för flickor krymper medan pojkars ökar. Den här typen av begränsningar och kontroll som sker i vardagen kan innebära strikta regler kring rörelsefrihet, kläder och umgänge, och kan vara svåra att upptäcka.

Pojkar kan också vara utsatta

På senare år har även pojkars utsatthet uppmärksammats i takt med ökad kunskap om hur hedersrelaterat våld och förtryck uttrycks och används för att säkerställa familjens heder. Pojkar som lever med hedersnormer har generellt större rörelsefrihet och begränsas inte på samma sätt som flickor, men det händer att även pojkar lever med inskränkningar i sin vardag. Det finns ofta förväntningar och krav på att pojkar ska agera som väktare av familjens heder. Då förväntas de kontrollera och begränsa flickor och kvinnor i familjen och släkten, exempelvis syskon eller kusiner. Det innebär att samtidigt som de själva utövar.

En särskild utsatt grupp är barn som har en sexuell läggning eller identitet som inte passar in i ett stereotypt sätt att se på kön. En familj som lever med hedersnormer kan därför tidigt hindra både flickor och pojkar från att leka lekar som inte passar in i en traditionell syn på vad som är kvinnligt och manligt.

Konsekvenser av att växa upp och leva i en familj med hedersnormer

Barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck under uppväxten kan, som vid annan form av barnmisshandel, drabbas av fysisk och psykisk ohälsa. Att både anpassa sig till och göra motstånd mot normer kopplade till heder, skam, sexualitet, kön, makt och sociala relationer kan få långtgående konsekvenser för barnets hälsa, utveckling och skolresultat.